

Національна спілка краєзнавців України
Рівненська обласна організація

Національна Академія наук України
Інститут народознавства

ГОЩА І ОКРУГА

Історико-культурознавчі студії

Рівне — Львів

Редакційна колегія:

Головний редактор — д.і.н., проф. Сергій Сегеда,
Валерій Бейлах (відп. секр.), д.і.н., проф.
Руслана Давидюк, к.і.н., доц. Андрій Жив'юк,
Валерій Скоцик (заст. голов. ред.), Алла Українець

Рекомендовано до друку
ухвалою вченої ради Інституту народознавства НАН України
(протокол № 4 від 24 травня 2023 р.)

Рецензенти:

Ростислав Радишевський, д.філол.н, професор, академік НАНУ,
Віталій Яремчук, д.і.н., проф., Національний університет «Острозька академія»

Книгу видано за фінансової підтримки
Гощанської селищної ради (голова Микола Панчук)

Гоща і округа. Історико-культурознавчі студії / НСКУ. Рівненська обласна організація; НАН України. Інститут народознавства; редкол.: С. Сергій (голов. ред.), В. Бейлах (відп. секр.), Р. Давидюк та ін. — Житомир: ТОВ «Видавничий дім "Бук-Друк"», 2023. — ____ с., іл.

ISBN

У збірнику вміщено статті, присвячені питанням історії та культурології містечка Гощі й гощанської округи на Волині від найдавніших часів до сьогодення. Наведено підсумки археологічних досліджень Гощанського городища; простежено генеалогію шляхетських родів Гостських, Ленкевичів-Іпогорських, Отфінювських; висвітлено маловідомі сторінки середньовічної, ранньомодернової та нової історії Гощанщини. Представлено матеріали, які стосуються діяльності учасників Національно-визвольних змагань українського народу поч. XX ст., в міжвоєнний період, руху опору українства після завершення Другої світової війни, громадських і політичних організацій гощанської округи в останні роки існування СРСР і в ранній період незалежності України. Репрезентовано підсумки досліджень культурно-побутових (етнографічних) рис мешканців гощанської округи.

УДК

ISBN

©

ЗМІСТ

Вступне слово	5
---------------------	---

РОЗДІЛ I. Історія та археологія

<i>Войтюк Олексій.</i> Гощанське городище у світлі нових археологічних досліджень.....	10
<i>Собчук Володимир.</i> Дім стародавній і можний. Шляхетський рід Гостських*.....	26
<i>Рева Лариса.</i> Сторінки біографії Інокентія Гізеля, українського просвітителя і церковного діяча.....	67
<i>Скоцик Валерій.</i> До питання про власників містечка Гощі на Волині	74
<i>Сегеда Сергій.</i> Науковий доробок Яна Марека Гіжицького як автора першого монографічного дослідження історії Гощі.....	97
<i>Давидюк Руслана.</i> Трудова колонія інтернованих армії УНР у Бабині	111
<i>Руккас Андрій.</i> Батальйон корпусу охорони прикордоння «Гоща» у вересні 1939 року	124
<i>Жив'юк Андрій.</i> Молодіжна ОУН у Гощанській середній школі (1947—1948): наставники, учні, ексекutori	139

РОЗДІЛ II. Історичне краєзнавство і публіцистика

<i>Кравчук Спиридон.</i> Спочатку була Гуща... ..	159
---	-----

<i>Янчук Надія.</i> Як тучинець Андрій служив Владиславові II Ягайлу	189
<i>М'якушко Анастасія.</i> Тучинські землі у другій половині XIX — першій половині XX ст. Генеалогія родини Отфіновських.	194
<i>Кузьмін Юрій.</i> У Гощі мешкав Павло Скоропадський	210
<i>Мельник Іван.</i> Невгодні люди: долі пересічних мешканців Гощанщини, репресованих радянською владою	216
<i>Бейлах Валерій.</i> Громадські і політичні організації Гощанської округи в період боротьби за незалежність і раннього етапу розбудови Української держави	226

РОЗДІЛ III. Культура і освіта

<i>Позіховська Світлана.</i> Кириличні стародруки XVI — поч. XIX ст. з церков Гощанщини, що зберігаються в Музеї книги та друкарства м. Острога	259
<i>Мельничук Анатолій.</i> Церковно-парафіальні школи як прообраз сучасної системи освіти Гощанщини.	269
<i>Семенович Олена.</i> Іконописець Олександр Лаворик: сторінки життєпису і творчості	279

РОЗДІЛ IV. Етнографія і фольклор

<i>Зюбровський Андрій.</i> Народні хлібопекарські традиції українського населення Гощанщини та Острожщини Рівненської області (на основі польових матеріалів)	293
---	-----

<i>Конопка Володимир.</i> Волинський «народний календар» (на матеріалах із сіл Вільгір та Колесники Гощанської округи Рівненщини)	313
<i>Кривенко Анастасія.</i> З народної демонології Гощанщини: уявлення про відьму.	345
<i>Галайчук Володимир.</i> Традиційно-календарно-побутова обрядовість історико-етнографічної Волині (на польових матеріалах із Гощанської округи Рівненщини).	359
<i>Українець Алла.</i> Колекція народного вбрання з Гощанського Погориння у збірці Рівненського обласного краєзнавчого музею.	433
Відомості про авторів	446

Wołyniu, Podolu i Ukrainie. Kraków, 1909. 112 s.

10. Wołyniak [Giżycki J.M.]. Resztki Unii na Wołyniu w XIX wieku na podstawie pamiętników Siemaszki i innych źródeł oficjalnych. Poznań: nakładem autora. 1912. 66 s.

11. Wołyniak [Giżycki J.M.]. Spis ważniejszych miejscowości w powiecie Starokonstantynowskim na Wołyniu / Jan Marek Giżycki. – StaryKonstantynów: nakładem niektórych ziemian wołyńskich, 1910. 767 s.

12. Литвин М. Про звичаї татар, литовців та московитів. URL: <http://litopys.org.ua/mlytvyn/mlyt01.htm> (дата звернення 25.01.2023).

13. Ролле И.И (др. Антоний И). Украинские женщины // Киевская старина, 1883. — Т. VI (июнь), — с. 268—309.

14. Голубев С.Т. Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники (Опыт церковно-исторического исследования). — Киев: Типография Корчак-Новицкого, 1898. — Т. 2. — 498 с.

15. Яковенко Н. Адам Кисіль. Історія України в особах: IX–XVIII ст. / В. Замлинський (керівник), І. Войцехівська, В. Галаган та ін. — Київ: Україна, 1993. — С. 270—273.

16. 3 української старовини: Альбом / Текст Д. Яворницького; мал. М. Самокиша, С. Васильківського. — Київ: Мистецтво, 1991. — 312 с. (нумерація стор. в тексті відсутня).

17. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. — Київ: Арії, 2013. — 656 с.

18. Горін С.М. Гощанський монастир святого Михаїла Архангела на початку свого існування (1640-ві). Наукові записки НАУКМА Історичні науки / Відп. Ред. В.С. Брюховецький, 2009. Т. 91. — С. 14—19.

19. Żywczyński M. Adam Stanisław Krasiński. Polski SłownikBiograficzny. T. XV, 1970. S. 166—168.

20. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури / Видання друге, виправлене й доповнене. — Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М.С. Грушевського НАНУ. Літературна агенція Піраміда, 2007. — 808 с.

Давидюк Руслана

Трудова колонія інтернованих армії УНР у Бабині

Анотація

У статті досліджуються причини появи та діяльність трудової колонії інтернованих вояків Армії УНР на цукроварні села Бабина. Доведено, що незважаючи на важкі побутові проблеми, що призводили до ранніх смертей, колонія вирізнялася організованістю. Прослідковано життя військових емігрантів, які часто одружувалися з місцевими дівчатами, брали побратимів за свідків, за кумів. У 30-х рр. XX ст. колонія розпорошилася, доля емігрантів склалася по-різному.

Ключові слова: Армія УНР, інтерновані, політичні емігранти, Волинське воєводство, Бабинська цукроварня, трудові колонії.

Поразка Української революції та неприйняття більшовицької влади призвели до появи міжвоєнної української політичної еміграції, що складалася з двох груп: військових та цивільних. Початок формування української еміграційної спільноти в Другій Речі Посполитій припадає на 1919 р., а значне її зростання — на 1920 р., час переходу через Збруч армії та урядових інституцій УНР.

Більшість українських політичних емігрантів, що опинилися на території Польщі, зосереджувалися навколо офіційних центрів у Тарнові та Ченстохові. Військові емігранти

впродовж кількох років перебували у спеціальних таборах на становищі інтернованих і військовополонених. Життя «за дротом» гнітило українських вояків. Однак цей час планувалося використати для освіти вояків і піднесення їх національного духу. «Наша армія, опинившись в тяжкому скрутному становищі інтернування, повинна дивитись на своє теперішнє становище, як ще на один етап по терновому шляху відбудови Української Народної Республіки, а тому Армія, не гублячи рівноваги й свого високого Лицарського духу, мусить вжити всіх заходів, щоб використати цей час для планової організації праці. По своєму складові наша армія являє зараз кадри будучої великої Української армії, а тому весь командний склад має вжити всіх заходів, щоб зберегти й підготувати теперішнє наше вояцтво, як підвалини для будучих формувань» – говорилося у наказі командувача армії УНР генерала М. Омеляновича-Павленка [21, арк. 2].

Ще до ліквідації обозів у 1924 р. частина інтернованих, поодинокі чи групами, виїздили чи просто втікали з таборів, часто опиняючись у ще гірших умовах. Згодом багато хто намагався переселитися на західноукраїнські землі, кілька тисяч виїхали до Чехословаччини, тисячі вирушали на роботу до Франції, інші шукали прихистку на етнічних польських землях [14, с. 18]. Розпорошуючись по території Польської держави, емігранти стикалися з різними складнощами: фізичні, побутові проблеми часто посилювали моральні, психологічні труднощі.

На західноукраїнські землі колишні військові могли потрапити за умови отримання дозволу місцевої влади та працевлаштування. Пошуками роботи для емігрантів опікувався Український центральний комітет (УЦК) у Варша-

ві — як орган, що представляв їхні інтереси після ратифікації польським сеймом Ризького миру [6, с. 204—205]. За період із 20 серпня до 20 жовтня 1923 р. УЦК удалося отримати дозвіл на виїзд до східних воєводств чотирьохсот інтернованих [12, с. 5]. Звільнені з таборів отримували двомісячний пайок і карту подорожі до нового місця роботи, проте коштів і засобів катастрофічно не вистачало. «Щодня звільнялося до 20 обдертих, без одягу і взуття, українських емігрантів, які не мали шматка хліба та засобів виїхати на працю. Особливо важкою була зима 1923/1924 р., коли більшості бракувало білизни, одягу, взуття» — писали «Вісті УЦК в Польщі» [15, с. 36].

Колишні вояки Армії УНР, звільнені з таборів, здебільшого могли претендувати на важку фізичну працю, нерідко сезонну чи тимчасову, як-от: вирубка лісів, робота на тартаках, цементовнях, цукроварнях, фільварках, на будівництві залізничних колій, мостів тощо.

За сприяння УЦК у жовтні 1923 р. із табору інтернованих на роботи до цукроварні Бабина прибули українські вояки, переважно старшини, під керівництвом генерал-хорунжого Армії УНР Євгена Білецького та його помічника підполковника Юрія Ордановського, заснувавши трудову колонію. Інтерновані переїхали також на цукроварню Шпанова, працювали в Оржеві, Цумані, на каменоломнях у Костополі та у навколишніх селах. Таким чином у Волинському воєводстві з'явилися перші організовані трудові осередки політичних емігрантів.

У Бабині кількість інтернованих вояків Армії УНР не була сталою. У 1923 р. на цукроварню прибули не менше 100 осіб [22, с. 593], згодом в утвореній сільськогосподарській колонії налічувалося до 200 військових емігран-

тів [19, с. 150]. У другій половині 20-х рр. ця колонія розпоширилась і належала до менших осередків. Після зміни в 1930 р. власника цукроварня знову підлягала скороченню, а емігранти змушені були виїхати в інші населені пункти у пошуках нової роботи. Відтак, встановити загальну чисельність емігрантів, які працювали на Бабинсько-Томашівській цукроварні на основі наявних документів немає змоги.

Умови життя та праці на цукроварнях були дуже важкими. В газеті «Дзвін» писалося: «Бабинська цукроварня має сумний вигляд напівзруйнованого, закинутого в степу, городища.[...] В кімнатах, ледве вистарчає на 8—10 осіб — міститься до 50 інтернованих юнаків. Крім того, у «кімнатах» цих немає підлоги, мало світла. Через таку тісноту всі не можуть навіть пожитися спати в один ряд — «покотом», а мусять користуватися двоповерховими нарами. [...] Крім того, інтерновані вояки бідні на білизну ... на фабриці лазні немає» [1, с. 3—4]. До цього додавалися нестача одягу, робота по 14—16 годин на добу, мізерна заробітна плата.

Незважаючи на складні побутові умови, військові емігранти у Бабині, за твердженням УЦК, вирізнялися організованістю, проведенням активної культурно-освітньої роботи [15, с. 40]. У цій колонії діяли театральний гурток, струнний оркестр (мандоліністи й гітаристи), світський і духовний хори. Вистави та концерти були не лише способом дозвілля, а й уможливлювали отримання коштів на життєві потреби емігрантів-працівників цукроварні чи на поповнення каси допомоги [16, с. 13—14].

Генерал-хорунжий Євген Білецький допомагав емігрантам у реєстрації, посприяв 100 старшинам у отриманні карт азилю, в одержанні 12 дозволів для проживання на «кресах» [2, с. 6]. На генерала намагалася тиснути більшо-

вицька сторона, що підтверджував у своїх спогадах Петро Філоненко: «Ген. Білецький, що жив в селі недалеко Бабина, одного разу показав мені листа з намовою вертатися на Україну. Такі листи хтось підкидав йому часто. Хто це робив — дізнатися він не міг» [20, с. 28]. До цього додавався страх генерала за долю двох дочок, що залишилися у СРСР [8, арк. 11]. У 1929 р. із радянського боку до Польщі у районі Гощі перейшла дружина Білецького, але хто сприяв цьому — невідомо [4, арк. 156].

Пересування колишніх інтернованих територією воєводства за наявності спеціальних дозволів староств контролювала польська поліція, хоча реалізувати згадані приписи на практиці було складно. Деякі працівники жили у навколишніх селах і на роботу до цукроварні добиралася самотійно. Підполковник Армії УНР Леонід Ступницький жив із сім'єю в Острозі, а працював на Бабинській цукроварні, тому змушений був винаймати житло, а з родиною бачився у вихідні [18, с. 16]. Багато колишніх вояків Армії УНР, уродженців Наддніпрянщини, одружувалися з місцевими дівчатами, оселялися у їхніх будинках. Робітники цукроварень Бабина та Шпанова підтримували тісні контакти, проводили спільні заходи, концерти, аматорські вистави [7, арк. 2—3].

Силу духу та мужність колишніх інтернованих визнавали навіть опоненти УЦК і генерал-хорунжого Євгена Білецького. Так, дописувач рівненського «Дзвону» стверджував: «Не зважаючи на три роки таборового животіння, так би мовити догорання, у цих виснажених постатях ще затримався дух бадьорості, впертості, завзяття. Не хникають, не нарікають, а терплять, зціпивши зуби, або у хвили підйому виливають свій настрій нашої чарівною, єдиною у світі, безсмертною піснею» [1, с. 3—4].

Інспектором плантацій (агрономом) Бабинської цукроварні працював Леонід Ступницький, прикажчиком з 1923 р. до 1927 р. був Сергій Статкевич, технічним помічником директора — Степан Паламарчук, референтом плантаційного відділу — Юстин Сіхневич, завідувачем цукрових магазинів у с. Бабині – Тимофій Домбровський. Дяком Бабинської парафії служив Микола Редько. Знайшли працю на цукроварні багато інших вояків: Гнат Церклевич, у минулому писар Армії УНР, згодом зарахований до Богданівської сотні, випускники Спільної юнацької школи Артем Гандзієнко, Леонід Єрмолаєв та ін.

Сімейний стан, походження емігрантів дають можливість відтворити метричні книги с. Бабина міжвоєнного часу, що зберігаються у Державному архіві Рівненської області. Ці документи підтверджують, що у 20-х рр. у Бабині працював Головний капелан Армії УНР Павло Пашевський, призначений сюди у 1924 р. — як на одну з найбільших трудових колоній емігрантів. Після повернення у 1925 р. із Радянської України родини, його перевели до Жидичинської парафії Луцького повіту. Через кілька місяців Пашевський став настоятелем Луцької Чеснохрестної церкви, а у 1928 р. отримав титул протопресвітера.

Більше року у садибі головного капелана жив полковник Армії УНР Іван Литвиненко, влаштувавшись на роботу на Шпанівську цукроварню. Згодом, у червні 1927 р., він під прізвищем Івана Даниловича Морозенка за наказом Миколи Чеботаріва керував розвідувальним пунктом військового міністерства ДЦ УНР у с. Могилянах, поблизу м. Острога. З 1928 до кінця 1935 рр. він очолював контрольно-розвідувальний пункт у Рівному [5, с. 15]. Зауважимо, що багато працівників цукроварні як у Бабині, так і у Шпанові співпрацювали з розвідкою ДЦ УНР, а більшовики на-

голошували на необхідності звернути особливу увагу на засилля петлюрівським елементом цукроварень.

Важка робота, поряд із хворобами, старими ранами, непростими умовами життя, вкорочували вік емігрантів. Останній спочинок на цвинтарі Бабина знайшли Григорій Бочарів, Василь Клименко, Кость Пономаренко та багато інших вояків, яких, зазвичай, ховали побратими.

За метричними книгами вдалося прослідкувати, що Григорій Омелянович Бочарів, уродженець Харківщини, козак 2-ї гарматної бригади Волинської дивізії Армії УНР, переїхав на цукроварню до Бабина у 1923 р. Через десять років, у 1933 р., він одружився з місцевою українкою Любов'ю Овчар [10, арк. 159 зв.-160]. Подальше життя Г. Бочаріва склалося трагічно: через два тижні після весілля, 1 листопада 1933 р., він помер через захворювання шлунка і був похований на сільському цвинтарі [10, арк. 170 зв.-171]. Про його похорони писав на сторінках «Тризуба» побратим, хорунжий Армії УНР Юстин Сіхневич, також працівник Бабинської цукроварні. «Прощальне, чуле до сліз, слово» на похоронах виголосив Євген Білецький, який згадав тяжку визвольну боротьбу, в якій «ми понесли багато втрат за наш народ, за Україну», а на Волині з'являлися могили з хрестами «українського патріота, незламного петлюрівця» [17, с. 30]. 27 січня 1934 р. дружина Григорія Бочаріва народила сина Адама, якого наступного дня охрестили [10, арк. 174 зв.-175]. Однак у той же день, 28 січня, дитина померла і також була похована на місцевому цвинтарі [10, арк. 204 зв.-205]. Смерть немовлят, як фіксують метричні книги, були досить поширеним явищем у той час.

У міжвоєнний період важливим для емігрантів було впорядкування могил загиблих товаришів по зброї, вшанування пам'яті борців за Українську державу. На жаль,

до сьогодні більшість могил вояків Армії УНР, похованих у с. Бабині, не збереглися. Залишилися окремі поховання тих, хто помер у повоєнний період. Друга світова війна, радянська політика пам'яті призвели до зачищення могил петлюрівців.

На Бабинській цукроварні працював шофером уродженець с. Монастирища Ніжинського повіту Олександр Михайлович Манглер, вояк Армії УНР. Він одружився з місцевою українкою Надією Аврамчук. У молодій сім'ї народилися два сини, Микола і Юрій. На сучасному цвинтарі Бабина вдалося відшукати могилу Надії Сергіївни Манглер, дружини політичного емігранта, яка померла в 1980 р. у 70-річному віці. Старший син Микола зазнав репресій від радянської влади у післявоєнний період. Заарештований 28 грудня 1948 р., засуджений ОН при МДБ СРС 13 серпня 1949 р. на 10 років ВТТ за ст. 54-1а, 54-11 КК УРСР. Постановою президії Рівненського обласного суду від 16 травня 1990 р. вирок скасовано, а справу припинено за відсутністю складу злочину [11, арк. 463].

Метричні книги підтверджують думку, що емігранти формували свою спільноту, тісно комунікували між собою, часто родичалися через кумівство. Цікаво, що у метричних книгах політичних емігрантів позначали як громадян УНР. Ці документи засвідчують практику брати побратимів свідками на весілля, запрошувати як хресних для своїх дітей. Скажімо, уродженець Київщини, хорунжий Армії УНР Микола Редько служив дяком Бабинської парафії, одружився з дочкою померлого псаломщика с. Бабина Володимира Голдаєвича Ганні. Свідками на весіллі були емігранти Леонід Єрмолаєв, Юстин Сіхневич [9, арк. 311 зв.-312], а кумом за сином Георгієм молода родина взяла емігранта

Володимира Вітвіцького [10, арк. 86 зв.-87]. Уродженець Катеринославщини Юхим Кочергін, одружений з місцевою українкою Надією Мамчур, був хресним батьком трьом дітям побратима Хоми Наріжного та його дружини Ольги Печенюк. Поступово військові емігранти адаптовувались до місцевого життя, значною мірою через одруження з місцевими дівчатами. Водночас продовжували зберігати свою спільноту, намагалися породичатися, всіляко підтримати колишніх побратимів по зброї.

Місцева влада насторожено поставилася до появи у Волинському воєводстві колишніх інтернованих. Рівненський староста доповідав, що колишні інтерновані національно свідомі, проводять антидержавну агітацію, поширюючи ідею незалежності України серед місцевого населення, налагоджують контакти з православними священниками й українською інтелігенцією [7, арк.-1].

Значної шкоди спільній українській справі завдавало відкрите чи приховане суперництво, що було властиве емігрантському середовищу. Протистояння в середовищі української еміграції у першій половині 20-х рр. на Західній Волині було пов'язане з діями Володимира Оскілка, у минулому командувача Північною групою військ УНР та відомого організацією заколоту проти Симона Петлюри у 1919 р. Постійними були вербальні звинувачення між Володимиром Оскілком та Євгеном Білецьким. Окрім ідеологічного протистояння з прихильниками Симона Петлюри, причиною поведінки Володимира Оскілка була боротьба за вплив на еміграційну спільноту та на місцеве українське населення.

Шанобливо ставилися колишні військові до Головного отамана Симона Петлюри. За підписом генерал-хорунжого

Білецького емігранти цукроварні Бабина склали привітання С. Петлюри з днем народження [15, с. 82]. Після загибелі Головного отамана пріоритетними у роботі осередку стали урочистості, присвячені його пам'яті.

У другій половині 20-х рр. група генерал-хорунжого Євгена Білецького не провадила активної діяльності, тому набула значення меншого осередку у підпорядкуванні Головної управи УЦК. У 1930 р. втратив роботу Є. Білецький, виїхавши у с. Воскодави Рівненського повіту, де заклав власну пасіку. У 1936 р. генерал-хорунжий Армії УНР очолив рівненську філію УЦК. У 30-х рр. багато працівників цукроварні відбули на лісові розробки чи переїхати в інші населені пункти Волині. Зокрема, Лев Янківський оселився у Здолбунові, Андрій Ведмідський жив на власному хуторі у Здолбунівському повіті [19, с. 220, 223], Гнат Церклевич — у с. Рясниках, де працював у сільському господарстві й одночасно торгував у місцевому кооперативі [3, арк. 17, 84].

Спільноту української політичної еміграції на Волині було зачищено у період першої радянізації Західної Волині у 1939—1941 рр. Більшість емігрантів, які лишились на цій території, були арештовані і засуджені органами НКВС, серед них Гнат Церклевич, Лаврентій Серветник, Сергій Статкевич та ін. Степан Паламарчук, Тимофій Домбровський були вбиті нацистами у липні 1941 р., ймовірно як заложники.

Багато хто з емігрантів у 1939 р. виїхав на територію, підконтрольну нацистам. Серед них був Іван Литвиненко. У жовтні 1941 р. він повернувся на Волинь, працював директором млина у Межирічах, співпрацював зі штабом «Поліської січі» Тараса Бульби-Боровця, а з вересня 1943 р. був залучений до УПА. У листопаді 1944 р. І.

Литвиненко перебрався у Львів, намагався легалізуватися під прізвиськом Солончак. У березні 1945 р. його заарештувала спецгрупа НКДБ УРСР. Але його відпустили для подальшого оперативного спостереження. 6 червня 1946 р. І. Литвиненка заарештували вдруге. Військовий трибуналом військ МВС Київського військового округу 12 грудня 1946 р. засудив його до вищої міри покарання – розстрілу. Вирок виконано 17 лютого 1947 р. [5, с. 22].

Загинув у протистоянні з відділами НКВС Леонід Ступницький. Внутрішні війська під час посиленого «прочісування» лісів на півдні Рівненщини 30 липня 1944 р. оточили криївку, де перебував Л. Ступницький з трьома охоронцями. Повстанці вчинили спротив і, не бажаючи здатись, підірвалися гранатою. Їхні тіла привезли в центр села і скинули біля гімназії. Вночі місцеві жителі поховали «полковника Гончаренка» (Ступницького) на сільському цвинтарі [13, с. 78—79].

Андрія Ведмідського у 1944 р. вивезли на роботи в Німеччину. З 1949 р. він перебував в Австрії, де у 1952 р. помер [19, с. 220]. Виїхав на захід у 1944 р. Лев Янківський, Олександр Манглер та ін. Євгена Білецького відділ СМЕРШу захопив у 1945 р. на території Польщі. З'ясування долі багатьох інших військових емігрантів, які працювали у Бабині, ще чекають на подальші дослідження.

Таким чином, ліквідація таборів для інтернованих вояків Армії УНР на території Польщі призвела до появи організованих трудових поселень військових емігрантів, найбільшим з яких у Волинському воєводстві була Бабинська цукроварня. Важкі соціально-економічні умови праці, «старі» рани слугували причинами частих і ранніх смертей емігрантів у трудових колоніях, тому справою честі

стало впорядкування могил загиблих товаришів по зброї, вшанування пам'яті борців за Українську державу, а також адаптація до нової батьківщини через активну громадську, культурну роботу, почасти через шлюби з місцевими дівчатами. Початок Другої світової війни приніс для українських політичних емігрантів нові випробування, а емігрантське середовище було знищено.

Джерела та література

1. Бабинський. Інтерновані вояки армії УНР в Бабинській цукровні. // Дзвін. — 1923. — 1 грудня. — Ч. 36.
2. Вісті УЦК в Польщі. // 1924. — Ч. 3. — Листопад.
3. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ) м. Рівне, ф. 4(Р), спр. 522.
4. Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України (ГДА СЗРУ), ф. 1, спр. 12617, том 15.
5. Давидюк Р. Рівненський вектор розвідки Державного Центру Української Народної Республіки. // Військово-науковий вісник. — Львів: Національна академія сухопутних військ, 2019. — Випуск 31. — С. 14—25.
6. Давидюк Р. Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства. — Львів; Рівне: Дятлик М., 2016. — 704 с.
7. Держархів Рівненської області (Держархів Рівненської обл.), ф. 30, оп. 19, спр. 287.
8. Держархів Рівненської обл., ф. 33, оп. 4, спр. 38.
9. Держархів Рівненської обл., ф. Р-740, оп. 6, спр. 77.
10. Держархів Рівненської обл., ф. Р-740, оп. 9, спр. 41.
11. Держархів Рівненської обл., ф. Р-2771, оп. 2, спр. 4485.
12. Діяльність Секретаріату УЦК (за час з 20.VIII. — 20.X. б. р. // Вісті УЦК в Польщі. — 1923. — 1 листопада. — Ч. 2.
13. Жив'юк А., Марчук І. Від «Дерманської республіки» до «Дерманської трагедії». Нариси історії українського визвольного руху в Дермані на Волині. — Рівне: ПП ДМ, 2011. — 156 с.

14. Лівницький М. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками. — Мюнхен — Філадельфія: Вид-во Укр. Інформ. Бюро, 1984. — 72 с.
15. Організаційні здобутки української еміграції в Польщі (серпень 1923 р. — червень 1925 р.). // Вісті УЦК в Польщі. — 1925. — Серпень. — Ч. 4.
16. Самоорганізація та громадське життя української еміграції в Польщі (друга половина 1925 р. — 1 вересня 1926 р. // Вісті УЦК в Польщі. — 1926. — Грудень. — Ч. 7.
17. Сіхневич Ю. Козак Григорій Бочарів. // Тризуб. — 1934. — 25 травня. — Ч. 19—20.
18. Ступницький Ю. Спогади про пережите. Видання друге. — Львів; Торонто, 2004. — 123 с.
19. Тинченко Я. Офіцерський корпус Армії УНР (1917—1921). — Київ: Tempora, 2011. — Т. 2. — 424 с.
20. Філоненко П. Збройна боротьба на Волині (Спомин учасника). — Вінніпег, Канада: Накладом Волинського Видавничого фонду, 1958. — 60 с.
21. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО України), ф. 3172. оп. 3, спр. 13.
22. Wiszka E. Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939. Toruń: MADO, 2004. 752 s.